

Summary

Scholars and researchers try to understand better education policies and reforms after the 1989 transition in the democratic country. The theme of school democratisation is particularly relevant amidst the current crisis of democracy and shifts towards authoritarianism in many countries, anti-scientific trends, revisionism in historical education policies, disinformation and distrust of democratic institutions. In the Polish context, the new centralistic reforms also make this study particularly pertinent. In my pursuit to understand why Polish schools have not been fully democratised, I revisited the 1989 round table talks on education and the first debates on school change for and in the democratic Poland.

Re-reading the historical conversations on education in their socio-political-historic contexts was intended as a relevant pedagogical contribution. My research problem concerns school democratisation understood as a process of heading toward democracy. As democracies vary, I assume that certain minimal conditions (Schmitter and Karl, 1991) must be met for democracy to endure. School democratisation is widely discussed by academics and practitioners, who also engage in practical democratisation attempts (Harber, 1997; Kwieciński, 2012, 2014, Śliwerski, 2015, 2016). Democratisation was also the ideal of the Polish intellectuals and the Solidarity movement for change in both society and education (Kuroń, 2002, pp. 142–167, 2004; Przyszczykowski, 1993), and it is still a keyword in the debates concerning the future of schools and education for and in democracy (Przyszczykowski, 1993, 1999).

My research scrutinises the socio-political and historical developments of the 1980s to contextualise the round table talks on education. My study maps the conversations at the RTT on education to understand what the main points and positions in the discussions during the RTT were. My main research question inquires into the round table participants' understandings of school democratisation, which were supposed to be the basis for the future reforms in the new democratic reality.

Before and during the strike of 1980, the major focus was on school democratisation as a struggle against ideological indoctrination and for the better funding of schools. The authorities, however, were proud of their past education policies and organisational

achievements, which had eradicated illiteracy, put the post-war backwardness in infrastructure to an end and improved access to general education. Teachers and opposition activists insisted that the school and the entire education system needed to be immediately freed from the ideological influence of the state, teachers and experts needed to be included in decision-making processes, and a thorough organisational reform needed to be launched to empower school communities, foster collaborations and improve the quality of education. Still, the prevailing demands concerned the financial sphere, which was deemed the basic precondition for teachers to remain in the profession.

After the imposition of martial law, the democratisation of schools continued to be understood as a struggle against ideological indoctrination. However, the struggle was carried out clandestinely through teachers' self-development projects or even re-education offered by academics, intellectuals and opposition activists.

The Ministry of Education's efforts deviated from the party line as they included more liberal history coursebooks, encouraged more structurally democratised schools and put an end to careful adherence to the communist ideology. They also intentionally gave precedence to nonpartisan professionals and experts in some areas. The most distinctive feature of school democratisation in 1982-1987 was an attempt at gradually reforming structures and policies.

Towards the end of the 1980s, the school democratisation debate was dominated by the Solidarity-affiliated opposition. The support offered to teachers by intellectuals and opposition activists in the form of meetings or teacher training for the development of democratic classroom and school decreased. Teachers protested against their low wages or supported other groups, such as students or factory workers. Their actions, however, were weaker than those launched in the early 1980s. The financial decline of the profession was the most important topic for teachers at that time.

The mapping of the topics yielded the main points and positions in the RTT discussions, as presented in Table 4, and showed that school democratisation was believed to be linked to teachers' work. In the view of the government-coalition, teachers were the main actors without whom neither school change nor democratic changes in society through schools were possible. For Solidarity, teachers were one group of actors, besides students and parents, who themselves needed change.

All the parties recognised the urgency to empower teachers, mainly through teachers' engagement in teachers' boards, in decision-making on the salary system and in developing a code of ethics for the profession. Ideological neutrality was dropped as a feature of empowered teachers, and teaching based on universal values was endorsed instead.

The main points in the discussions on school democratisation concerned teachers' leading role in education, the need for teachers' empowerment and the urgency to restructure schools and the education system. All the parties understood that a fundamental change in values and ideas needed to take place at schools and in the entire education system.

Solidarity regarded the school as the basic setting for preparing students for self- and group empowerment, development and societal activity. It envisioned Poland as a democratic, economically developed and intellectually advanced country as its main goal. The government insisted that the school should be based on universal humanistic, democratic and patriotic values. The coalition embedded the school in local contexts and defined the training of future citizens – education for democracy – as the main goal of the RTT.

Solidarity recognised the importance of socialising schools, but the government-coalition viewed schools as a part of society and its responsibility. The government-coalition called for not rejecting the whole of the past legacy to avoid the mistakes of the past reforms.

One of the most important reform-related issues for Solidarity concerned approval for non-state schools. The government-coalition feared that non-state schools would actually impede universal access to education, would be funded at the expense of the more disadvantaged and would support the rich.

More issues were listed as relevant to the future reforms. School democratisation was also discussed as being a reform process. The discussants understood that there were immediate and long-term solutions and obligations in the process of democratisation.

Streszczenie

Uczeni i badacze starają się lepiej zrozumieć politykę edukacyjną i reformy po przemianach 1989 roku w demokratycznej rzeczywistości Polski. Temat demokratyzacji szkół jest szczególnie aktualny w obliczu obecnego kryzysu demokracji i przesunięć w kierunku autorytaryzmu w wielu krajach, tendencji antynaukowych, rewizjonizmu w historycznych politykach edukacyjnych, dezinformacji i braku zaufania do instytucji demokratycznych. W kontekście polskim, nowe reformy centralistyczne również czynią to studium szczególnie trafnym. Starając się zrozumieć, dlaczego polskie szkoły nie zostały w pełni zdemokratyzowane, powróciłam do rozmów Okrągłego Stołu w podstoliku edukacji z 1989 roku i pierwszych debat na temat zmian w szkołach dla i w demokratycznej Polsce.

Ponowne odczytanie historycznych rozmów o edukacji w ich społeczno-polityczno-historycznych kontekstach miało stanowić istotny wkład pedagogiczny. Mój problem badawczy dotyczy demokratyzacji szkoły rozumianej jako proces zmierzania ku demokracji. Ponieważ demokracje różnią się między sobą, zakładam, że pewne minimalne warunki (Schmitter i Karl, 1991) muszą być spełnione, aby demokracja mogła trwać. Demokratyzacja szkół jest szeroko dyskutowana przez akademików i praktyków, którzy angażują się także w praktyczne próby demokratyzacji (Harber, 1997; Kwieciński, 2012, 2014, Śliwerski, 2015, 2016). Demokratyzacja była także ideałem polskich intelektualistów i ruchu "Solidarności" na rzecz zmiany zarówno w społeczeństwie, jak i zmiany w edukacji (Kuroń, 2002, s. 142-167, 2004; Przyszczykowski, 1993) i wciąż jest słowem kluczowym w debatach dotyczących przyszłości szkół i edukacji dla i w demokracji (Przyszczykowski, 1993, 1999).

W moich badaniach przyglądam się rozwojowi sytuacji społeczno-politycznej i historycznej lat osiemdziesiątych, aby nadać kontekst rozmowom okrągłego stołu na temat edukacji. Moje studium mapuje rozmowy przy Okrągłym Stole na temat edukacji, aby zrozumieć, jakie były główne punkty i stanowiska w tych dyskusjach. Moje główne pytanie badawcze dotyczy rozumienia przez uczestników okrągłego stołu demokratyzacji szkoły, która miała być podstawą przyszłych reform w nowej demokratycznej rzeczywistości.

Przed i w trakcie strajku w 1980 roku główny nacisk kładziono na demokratyzację szkoły jako walkę z ideologiczną indoktrynacją i o lepsze finansowanie szkół. Władze były jednak dumne ze swojej dotychczasowej polityki oświatowej i osiągnięć organizacyjnych, które zlikwidowały analfabetyzm, zlikwidowały powojenne zapóźnienia infrastrukturalne i poprawiły dostęp do szkolnictwa powszechnego. Nauczyciele i działacze opozycji domagali się natychmiastowego uwolnienia szkoły i całego systemu edukacji od ideologicznych wpływów państwa, włączenia nauczycieli i ekspertów w procesy decyzyjne oraz przeprowadzenia gruntownej reformy organizacyjnej, która wzmocniłaby społeczności szkolne, sprzyjała współpracy i podniosła jakość kształcenia. Dominujące postulaty dotyczyły jednak sfery finansowej, którą uznano za podstawowy warunek utrzymania się nauczycieli w zawodzie.

Po wprowadzeniu stanu wojennego demokratyzacja szkół nadal była rozumiana jako walka z ideologiczną indoktrynacją. Walka ta była jednak prowadzona potajemnie poprzez projekty samokształcenia nauczycieli, a nawet reedukację prowadzoną przez naukowców, intelektualistów i działaczy opozycyjnych.

Działania Ministerstwa Edukacji odbiegały od linii partyjnej, ponieważ zawierały bardziej liberalne podręczniki do historii, zachęcały do bardziej strukturalnej demokratyzacji

szkół i położyły kres starannemu trzymaniu się ideologii komunistycznej. W niektórych dziedzinach celowo dawano też pierwszeństwo bezpartyjnym specjalistom i ekspertom. Najbardziej charakterystyczną cechą demokratyzacji szkół w latach 1982-1987 była próba stopniowego reformowania struktur i polityki.

Pod koniec lat 80. debata na temat demokratyzacji szkół została zdominowana przez opozycję związaną z Solidarnością. Zmniejszyło się wsparcie oferowane nauczycielom przez intelektualistów i działaczy opozycyjnych w formie spotkań czy szkoleń dla nauczycieli na rzecz rozwoju demokratycznej klasy i szkoły. Nauczyciele protestowali przeciwko niskim płacom lub wspierali inne grupy, np. studentów czy pracowników fabryk. Ich działania były jednak słabsze od tych z początku lat 80. Najważniejszym tematem dla nauczycieli w tym czasie był upadek finansowy zawodu.

Mapowanie tematów przyniosło główne punkty i stanowiska w dyskusjach Okrągłego Stołu w podstoliku oświatowym, przedstawione są dokładnie w tabeli 4. Mapowanie pokazało, że demokratyzacja szkoły była uważana nierozłączną część pracy nauczycieli. W opinii strony rządowo-koalicyjnej nauczyciele byli głównymi aktorami, bez których nie były możliwe ani zmiany w szkołach, ani demokratyczne zmiany w społeczeństwie za z uczestnictwem szkół. Dla Solidarności nauczyciele byli jedną z grup aktorów, obok uczniów i rodziców, którzy sami potrzebowali zmian.

Wszystkie strony uznały pilną potrzebę wzmocnienia pozycji nauczycieli, głównie poprzez ich zaangażowanie w radach pedagogicznych, w podejmowanie decyzji dotyczących systemu wynagrodzeń oraz w opracowanie kodeksu etycznego zawodu. Zrezygnowano z neutralności ideologicznej jako cechy upodmiotowionych nauczycieli, popierając w zamian nauczanie oparte na wartościach uniwersalnych.

Główne punkty dyskusji na temat demokratyzacji szkół dotyczyły wiodącej roli nauczycieli w edukacji, potrzeby upodmiotowienia nauczycieli oraz pilnej potrzeby restrukturyzacji szkół i systemu edukacji. Wszystkie strony zrozumiały, że w szkołach i w całym systemie edukacji musi nastąpić fundamentalna zmiana wartości i ideałów.

Solidarność uważała szkołę za podstawowe środowisko przygotowujące uczniów do samodzielnego i grupowego działania, rozwoju i aktywności społecznej. Za swój główny cel uznawała Polskę jako kraj demokratyczny, rozwinięty gospodarczo i rozwinięty cywilizacyjnie. Rząd podkreślał, że szkoła powinna opierać się na uniwersalnych wartościach humanistycznych, demokratycznych i patriotycznych. Koalicja osadzała szkołę w kontekstach lokalnych, a za główny cel rozmów przy Okrągłym Stole uznawała kształcenie przyszłych obywateli - wychowanie do demokracji.

Solidarność uznawała znaczenie uspołeczniania szkół, ale strona rządowo-koalicyjna postrzegała szkoły jako część społeczeństwa i jego odpowiedzialność. Koalicja rządowa wzywała do nieodrzućania całej dotychczasowej spuścizny, aby uniknąć błędów poprzednich reform.

Jedną z najważniejszych dla Solidarności kwestii związanych z reformą była zgoda na szkoły niepaństwowe. Strona rządowo-koalicyjna obawiała się, że szkoły niepaństwowe będą w rzeczywistości utrudniać powszechny dostęp do edukacji, będą finansowane kosztem osób gorzej sytuowanych i będą wspierać bogatych.

Wymieniono kilka innych kwestii istotnych dla przyszłych reform. Dyskutowano także o demokratyzacji szkół jako procesie w przebiegu reform. Uczestnicy podstolika oświatowego rozumieli, że w procesie demokratyzacji należy skupić się zarówno na natychmiastowych jak i długoterminowych rozwiązaniach oraz podjąć odpowiednie zobowiązania.